

گروگان گیری

چکیده:

حق آزادی تن از اساسی ترین حقوق افراد است. رعایت این حق از سوی خداوند در قرآن کریم ضروری دانسته شده، همچنین مواد 1 و 9 و 13 اعلامیه جهانی حقوق بشر و بسیاری از دیگر اسناد بین المللی و نیز در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و بسیاری از قوانین عادی به صراحت، رعایت حق آزادی تن افراد را برای همه لازم دانسته و تعدی نسبت بدان را سزاوار سرزنش می دانند. با وجود این، معدودی از افراد با تعدی و تجاوز نسبت به این حق حیاتی و سلب آزادی تن افراد ملت اقدام نموده و باعث جرائمی نظیر گروگان گیری، آدم ربایی، توقیف غیرقانونی و ... می شوند. جرم گروگان گیری از جمله جرائمی محسوب می شود که در چند دهه اخیر بطور خاص در نظام های قانونگذاری کیفری نمود پیدا کرده است. این جرم با وجود شباهتهای بسیاری که با دو جرم آدم ربایی، حبس و توقیف غیرقانونی دارد، دارای ویژگی های خاص و متمایزی بوده به نحوی که در این جرم، مرتکب بدون اینکه همانند جرم آدم ربایی، قربانی را نقل مکان دهد، آزادی تن و رفت و آمد آنها را سلب کرده و جسم و جان، حیثیت و آزادی قربانی را وثیقه ای برای تضمین خواسته خود در انجام یا عدم انجام اقدامی خاص توسط شخص ثالثی می داند. کنوانسیون بین المللی علیه گروگان گیری 1979 میلادی، مهمترین سند بین المللی در مبارزه با اقدامات تروریستی گروگان گیران محسوب می شود. براساس مفاد این کنوانسیون «هر فردی که نسبت به در اختیار گرفتن و یا نگه داشت، تهدید به قتل، جراحت و یا تداوم در اختیار نگه داشتن فرد دیگری اقدام نماید و به منظور مجبور نمودن یک طرف ثالث، آزادی گروگان ها را بخاطر یک شرط صریح و یا ضمنی منوط بر انجام یک عمل و یا عدم انجام عمل نماید، مجرم محسوب می شود. ماده 1 این کنوانسیون در تعریف گروگان گیری بیان می کند «هر شخصی که به توقیف و یا بازداشت و تهدید به کشتن، مصدوم کردن و یا ادامه توقیف شخص دیگر (که از این پس بعنوان «گروگان» نامیده می شود) بمنظور وادار کردن شخص ثالثی - یعنی یک

کشور، سازمان بین‌الدولی بین‌المللی، شخص حقیقی یا حقوقی و یا گروهی از افراد - جهت انجام و یا پرهیز از انجام اقدامی به عنوان شرط صریح و یا ضمنی برای آزادی گروگان مبادرت نماید در چهارچوب مفهوم این کنوانسیون مرتکب جرم گروگان‌گیری شده است.» لازم به ذکر است که کشورمان در سال 1385 با تصویب قانون الحاق دولت ایران به این کنوانسیون، مقررات آن را مطابق با ماده 9 قانون مدنی، لازم‌الاجراء دانسته است. با وجود این در مقررات مذکور هیچ تصریحی از عنصر قانونی جرم گروگان‌گیری و تعیین مجازات برای آن نشده است. هر چند مطابق با ماده 2 این کنوانسیون مذکور تعیین مجازات متناسب نسبت به اعمال مجرمانه ارتكابی مطرح در این کنوانسیون به عهده دولت‌ها واگذار شده از این رو شایسته است قانونگذار ایران با تأکید بر تمایز آشکار جرم گروگان‌گیری با سایر جرائم مشابه آن و لزوم تعیین عنصر قانونی و مجازاتی مجزا نسبت به آنها در تصویب قانون مجازات مرتکبین گروگان‌گیری اقدام نماید. لازم به ذکر است که هدف از انجام این تحقیق تشخیص و تحلیل دقیق جرم گروگان‌گیری و بررسی تمایز آن با سایر جرائم مشابه و همچنین نظام حقوق کیفری ایران در رابطه با این جرم بوده است و نتایج حاصله از تحقیق نیز شامل دستیابی به اهداف فوق‌الذکر است. همچنین روش کار در این تحقیق نیز روش تحقیق کتابخانه‌ای و شامل مراجعه به منابع مکتوب اعم از کتاب، پایان‌نامه، مقاله، آراء محاکم و غیره بوده است.

واژگان کلیدی :

گروگان: قربانی‌ای که آزادی تن او توسط فرد گروگان‌گیر محدود شده و سلامت جسم و روح وی وثیقه و تضمین تحقق خواسته گروگان‌گیر قرار گرفته است.

آزادی تن: به معنی آزادبودن و رها بودن در حرکت یعنی فرد بتواند تن خود را آزادانه نقل مکان دهد و در پرتوی این حرکت فعالیت‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و غیره داشته باشد.

تروریسم: روش ایجاد ترس و وحشت در بین مردم جهت دستیابی به اهداف سیاسی و غیرقانونی مرتکبین.

آدم ربایی: ربودن انسان زنده بر خلاف رضایت وی یا اولیاء یا کسانی که برای نگهداری او مسئولیت دارند.

حبس و توقیف غیرقانونی: جرم سلب آزادی تن افراد بدون مجوز قانونی و برخلاف رضایت قربانی.

بسمه تعالی

صفحه	عنوان
1.....	مقدمه
7.....	* بخش اول : کلیات
7.....	فصل اول : مفاهیم و پیشینه گروگان گیری
7.....	مبحث اول : بررسی مفاهیم لغوی و اصطلاحی در گروگان گیری
7.....	گفتار اول) گروگان
7.....	الف) معانی لغوی
8.....	ب) مفهوم اصطلاحی
9.....	گفتار دوم) گروگان گیری
9.....	الف) معانی لغوی
9.....	ب) مفهوم اصطلاحی
12.....	گفتار سوم) آزادی تن
12.....	الف) معانی لغوی
12.....	ب) مفهوم اصطلاحی
17.....	گفتار چهارم) تروریسم
17.....	الف) معانی لغوی
18.....	ب) مفهوم اصطلاحی
22.....	گفتار پنجم) آدم ربایی
22.....	الف) معانی لغوی
23.....	ب) مفهوم اصطلاحی

24.....	مبحث دوم : بررسی پیشینه تاریخی و تقنینی گروگان گیری
24.....	اول) پیشینه تاریخی
28.....	دوم) پیشینه تقنینی
34.....	فصل دوم : بررسی جرم گروگان گیری از منظر جرم شناسی
35.....	مبحث اول : نقش عوامل سیاسی و اقتصادی در ارتکاب گروگان گیری
52.....	مبحث دوم : نقش عوامل فرهنگی و اجتماعی در ارتکاب گروگان گیری
	* بخش دوم: بررسی جرم گروگان گیری در فقه جزایی اسلام و اسناد
64	بین المللی
65.....	فصل اول : بررسی جرم گروگان گیری در فقه جزایی اسلام
65.....	مبحث اول : تشخیص گروگان گیری در غالب عناوین مجرمان فقهی
65.....	الف) سرقت انسان
70.....	ب) محاربه و افساد فی الارض
76.....	ج) تعزیرات
85	مبحث دوم : مجازات گروگان گیری با توجه به فقه جزایی اسلام
86.....	فصل دوم : بررسی جرم گروگان گیری در اسناد بین المللی
88.....	مبحث اول : کنوانسیون ها و پروتکل های در ارتباط با گروگان گیری
93.....	مبحث دوم : قطعنامه های سازمان ملل متحد در ارتباط با گروگان گیری
99.....	* بخش سوم : بررسی جرم گروگان گیری در نظام حقوق کیفری ایران
99.....	فصل اول : اجزاء تشکیل دهنده جرم گروگان گیری و جرائم مرتبط با آن
99.....	مبحث اول : عناصر سه گانه جرم گروگان گیری

100	الف) عنصر قانونی
101	ب) عنصر مادی
103	ج) عنصر معنوی
105	مبحث دوم : بررسی جرائم مرتبط با گروگان گیری
105	الف) توقیف غیرقانونی
107	ب) آدم ربایی
121	ج) نوزاد ربایی
122	د) قاچاق انسان
124	فصل دوم : سیاست کیفری قانونگذار ایران نسبت به جرم گروگان گیری
124	مبحث اول : بررسی قوانین قبل از انقلاب اسلامی
124	گفتار اول) قوانین ماهوی
139	گفتار دوم) قوانین شکلی
140	مبحث دوم : بررسی قوانین پس از پیروزی انقلاب اسلامی
140	اول) قوانین ماهوی
149	دوم) قوانین شکلی
152	نتیجه
156	منابع

دانشگاه قم
دانشکده حقوق
پایان نامه دوره کارشناسی ارشد

موضوع :

بررسی جرم گروگان گیری در حقوق ایران، اسلام و اسناد بین المللی

استاد راهنما :

جناب آقای دکتر ابوالفتح خالقی

استاد مشاور :

جناب آقای دکتر علی اشرف طهماسبی

نگارنده :

محمد خلیج زاده

زمستان 1387

تشکر و قدردانی

حمد و ستایش خداوند تبارک و تعالی را که توفیق کسب دانش و معرفت را به ما عطا فرمود. در اینجا بر خود لازم می دانم از تمامی اساتید بزرگوار، به ویژه اساتید دوره کارشناسی ارشد که در طول سالیان گذشته مرا در تحصیل علم و معرفت و فضائل اخلاقی یاری نموده اند تقدیر و تشکر نمایم.

از استاد بزرگوار و ارجمند جناب آقای دکتر ابوالفتح خالقی که همواره باروی گشاده، پاسخگوی مشکلات و پرسشهای من بوده اند و از ارایه راهنمایی های مفید و ارزنده دریغ ننموده و راهنمایی اینجانب را در انجام تحقیق، پژوهش و نگارش این پایان نامه تقبل نموده اند نهایت تشکر و سپاسگزاری را دارم.

از جناب آقای دکتر علی اشرف طهماسبی به عنوان مشاور که با راهنمایی خود مرا مورد لطف قرار داده اند کمال تشکر را دارم.

مقدمه :

تاریخ حیات انسان گویای این واقعیت است که انسانها در جریان ارتباط، برخورد و اصطکاک با یکدیگر به خصومت و نزاع گراییده و به کشتار همدیگر و به انتقام و ... می پرداختند و این تسلسل تا بدانجا ادامه می یافت که یا یکی از طرفین نزاع نابود شده و یا کاملاً تسلیم و در طرف دیگر استحاله می شد و بعضی از افراد در اثر سست شدن عقاید و غالب شدن نفسانیات به آنها به جهت دسترسی به امیال مادی با انگیزه های مختلف اقدام به ربودن افراد یا گروگان گیری می نمودند که مسلماً و به طور کلی این اعمال اثرات زیان باری از نظر اجتماعی و امنیت جامعه داشت. با توجه به این که انسان از نظر حقوق الهی و طبیعی دارای آزادی تن است که از حقوق و آزادی های شخصی به شمار رفته و جزء شخصیت و حقوق فردی وی قرار می گیرد، ربودن و به گروگان گرفتن افراد، یکی از مهمترین جرائم جنائی می باشد و جامعه بشری همواره در قبال آن از خود واکنش نشان داده است. به همین منظور عنوان مجرمانه مشخص از جمله گروگان گیری در حقوق کیفری بین المللی تأسیس شده است و جوامع نیز به همین مبنا به وضع مقررات کیفری و جرم انگاری نسبت به این عمل و در صد پیشگیری و مقابله با این اقدام مجرمانه بوده و هستند.

1 - بیان مسأله :

امروزه با توجه به خطراتی که به جهت سازمان یافتگی جرائم بخصوص نسبت به گروگان گیری، جوامع مختلف را تهدید می کند، بررسی و اصلاح قوانین موجود متناسب با نیازهای روز، امری اجتناب ناپذیر است. در نظام حقوقی ایران مقرراتی در خصوص آدم ربایی در قانون مجازات عمومی وجود داشته است، که در زمان تصویب قانون مجازات اسلامی، با اندک تغییر مجدداً در قانون مجازات اسلامی در نظر گرفته شد، و در مورد جرم گروگان گیری قانون خاصی مورد تصویب قرار نگرفته است.

بررسی نظام حقوقی موجود و ارائه راهکارهای دقیق که بتواند مبارزه صحیحی را در قوانین ایران پیش بینی کند، جز با انجام تحقیق نسبت به ابعاد مختلف این جرم امکانپذیر نیست. ارتکاب جرائم بر ضد آزادی- حیثیت و حتی تمامیت جسمانی اشخاص در قالب عناوین مجرمانه ای از قبیل گروگان گیری، آدم ربایی، توقیف و بازداشت غیرقانونی، در بیشتر نظام‌های عدالت کیفری در جهان، از گذشته و به ویژه در دهه های اخیر با ضمانت اجرای قاطع قانونی و جزایی مواجه بوده است. در ایران متأسفانه در قبال یکی از پدیده های شوم هزاره سوم میلادی یعنی گروگان گیری، سیاست جنایی قانونی، قضایی خاص اتخاذ نگردیده است. جرم یاد شده در حال حاضر موضوع بسیاری از کنوانسیونها- موثقیق و موازین بین المللی اند و تلاش تحسین برانگیز بسیاری از کشورها و به ویژه حقوقدانان در جهان در راستای مقابله نظام مند، قانونی و در عین حال فراگیر و قاطع با آن تنظیم یافته است.

از جمله به مهمترین آنها می توان به کنوانسیون علیه گروگان گیری مصوب 1979 میلادی و کنوانسیون شورای اروپا علیه گروگان گیری مصوب 1976 و نیز کنوانسیون سازمان کشورهای آمریکایی برای مقابله با گروگان گیری مصوب 1971 میلادی و نیز قطعنامه شورای امنیت سازمان ملل متحد به شماره 579 مصوب 1985 میلادی به منظور محکومیت گروگان گیری و همچنین قطعنامه دیگر شورای امنیت سازمان ملل متحد به شماره 638 مصوب 1989 میلادی و نیز قطعنامه 674 همین سازمان مصوب 1990 میلادی همگی به منظور محکومیت گروگان گیری اشاره نمود، مضافاً اینکه در بعضی از اعلامیه های جهانی از جمله در مورد هواپیما ربایی مصوب 1978 میلادی به این موضوع مستقیماً اشاره ای داشته اند.

در ایران، به ویژه بعد از انقلاب اسلامی که با چالشهای عدیده حقوقی و قانونی مواجه بوده است، عدم انفکاک قانونی و حقوقی و درعین حال دقیق عنوان مجرمانه گروگان گیری با آدم ربایی و توقیف و حبس غیرقانونی از یک سو و نیز عدم اتخاذ یک سیاست راهبردی و موثر در قبال این پدیده شوم با عنایت به آمار فزاینده آن، از سوی دیگر سبب می گردد که در راستای برون رفت از این بحران رو به رشد و تأثیر عمیق آن بر ساختار امنیتی و حتی وجاهت بین المللی کشور، تحقیق بنیادینی بر پایه داده های حقوقی و رویکرد قانونی چه از منظر قوانین موضوعه داخلی و چه در پرتو اسناد و موازین بین المللی صورت پذیرد.

تحلیل ارکان عناصر و مولفه های اساسی عنوان مجرمانه یاد شده و نیز تبیین آثار مترتب بر آن، ضرورتی است که ما را بر انجام و اجرای علمی این طرح ترغیب نموده و بر شناخت جنبه های مجهول فراروی آن، تحریض می نماید.

ارتکاب جرائم بر ضد آزادی، حیثیت و اساساً تمامیت جسمانی اشخاص در قالب عناوین مجرمانه ای از قبیل گروگان گیری، حبس و توقیف غیرقانونی افراد و آدم ربایی در قالب نظام های عدالت کیفری در جهان، از گذشته و به ویژه در دهه های اخیر، با ضمانت اجرای قاطع قانونی و جزایی مواجه بوده است. در ایران و پیش از انقلاب اسلامی، قانونگذار در قانون مجازات عمومی و برخی از قوانین جزایی ماهوی دیگر به تبیین عنوان مجرمانه آدم ربایی و توقیف غیرقانونی و نیز آثار مترتب بر آن پرداخته بود. این در حالی است که بعد از انقلاب اسلامی با حاکمیت اندیشه های دینی و در پرتو آموزه های فقهی، ضمانت اجرای قاطعی در قبال بسیاری از جرائم در حوزه جرائم بر ضد اشخاص، اموال و حتی امنیت و آسایش عمومی برقرار گردید. اما متأسفانه در قبال یکی از پدیده های شوم هزاره سوم میلادی یعنی گروگان گیری و اقدامات تروریستی مرتبط با آن سیاست جنایی، قانونی و قضایی خاص اتخاذ نگردیده است.

2 - سابقه و پیشینه تحقیق :

شاید از آنجا که جرم گروگان گیری از جرائمی است که در دهه های اخیر رشد پیدا کرده به همین جهت در رابطه با تحلیل حقوقی این عمل مجرمانه کتاب، پایان نامه و حتی مقاله ای یافت نشده و نوشته هایی نیز که موجود است عموماً جنبه تحلیل سیاسی دارند. از این رو، اقدام محقق در انجام این تحقیق امر تازه ای محسوب می شود.

3 - ضرورت انجام تحقیق :

با وجود توسعه روز افزون گروگان گیری و ارتباط نزدیک آن با «تروریسم»، مقابله ای نظام مند و مناسب با این جرم خاص در قوانین موضوعه ایران ضروری به نظر می رسد. محقق با انجام این تحقیق سعی در تبیین این ضرورت ها را نیز دارد.

باید در نظر داشت که تحلیل ارکان و عناصر اساسی جرم گروگان و نیز تبیین آثار مترتب بر آن، نیازی است که ما را بر انجام و اجرای علمی این طرح، ترغیب نموده و برای شناخت جنبه های مجهول و چالش های فراروی این موضوع تشویق می کند.

همچنین چالش های قانونی موجود و عدم اتخاذ یک سیاست کیفری قاطع از سوی قانونگذار سبب تورم پرونده های جزایی و آمار فزاینده ارتکاب جرائم گروگان گیری و آدم ربایی گردیده است. علت این امر تا حدودی به واسطه عدم اتخاذ یک سیاست جنایی و کیفی راهبردی در قبال عنوان گروگان گیری و عدم همگامی با سایر نظام های عدالت کیفری در جهان در پرتو اسناد و کنوانسیون ها و موازین بین المللی بوده و از طرفی نیز با توجه به الحاق جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون مبارزه با گروگان گیری در خرداد ماه 1385 و قانونی شدن این کنوانسیون در ایران، با این وجود متأسفانه در قانون جزایی ایران، عنوان مجرمانه گروگان گیری (با تعیین مجازات خاص بر آن) پیش بینی نشده است. و با عنایت به چالش های قانونی در خصوص گروگان گیری، عنوان مجرمانه آدم ربایی و حتی حبس و توقیف غیرقانونی، مصادیق متعددی از گروگان گیری را پوشش نمی دهد.

4 - سؤال های اصلی و فرضیه های تحقیق :

سوال های اساسی در این تحقیق عبارتند از :

- 1- ماهیت جرم گروگان گیری چیست و در حقوق کیفری شامل چه اعمالی می گردد؟
- 2- نحوه عکس العمل جامعه حقوق ایران، فقه اسلامی و جامعه بین المللی نسبت به جرم گروگان گیری چگونه است؟

در مقابل سوالهای طرح شده، فرضیات تحقیق بشرح ذیل می باشند :

- 1- جرم گروگان گیری جزء جرائم علیه آزادی تن محسوب شده و با وجود شباهت هایی که با جرائم دیگر از جمله آدم ربایی و توقیف غیرقانونی دارد، از نظر حقوقی دارای ویژگی های خاص خود می باشد.
- 2- با وجود اینکه توسعه جرم گروگان گیری در دوره های اخیر نمودار شده، ولی در مقررات حقوقی دهه های گذشته ایران و همچنین فقه جزایی اسلام، مستقیماً تصریح نشده است. با وجود این تعدادی، کنوانسیون ها و پاره ای اسناد بین المللی در سالهای اخیر بر محوریت گروگان گیری صادر یا تنظیم گردیده و دولت جمهوری اسلامی ایران نیز در سال 1385 به کنوانسیون علیه گروگان گیری مصوب 1979 میلادی ملحق شده است.¹

¹ - روزنامه رسمی شماره 385932 ، مورخ 85/12/26

5 - هدف ها و کاربردهای مورد انتظار از انجام تحقیق :

با انجام این تحقیق سعی می شود تا با تبیین جرم گروگان گیری و بیان تفاوت های آن با دیگر جرائم علیه آزادی تن، مخصوصاً آدم ربایی و توقیف غیرقانونی، با تکیه بر قانون الحاق دولت ایران به کنوانسیون علیه گروگان گیری، ضرورت جرم انگاری «گروگان گیری» به عنوان جرمی خاص در قوانین موضوعه ایران بیان شده و این تحقیق در راستای هدف مذکور موثر واقع گردد.

6 - بیان روش تحقیق :

مسئله هر کار تحقیقی باید بر مبنای روش و اصول صحیح آن انجام گیرد. بکار بردن روش خاص در هر پژوهش باعث پیدایش شاخه های متعدد در این روش ها می شود. روش کار در نگارش این تحقیق، استفاده از منابع کتابخانه ای و روش توصیفی و تحلیلی می باشد، که با مطالعه منابع بین المللی در خصوص گروگان گیری و قوانین کیفری در خصوص آدم ربایی و جرائم مشابه آنها، به بررسی چالش های موجود در نظام عدالت کیفری ایران می پردازد.

در این تحقیق تلاش شده است که با توجه به نوع ماهیت جرم گروگان گیری که در حقوق کیفری جزء جرائم علیه اشخاص، طبقه بندی شده، به شناخت و بیان ویژگی های این عمل مجرمانه، جایگاه آن در حقوق کیفری و نظام حقوقی ایران و اسناد و کنوانسیون های بین المللی پرداخته شود و نحوه عکس العمل کیفری جامعه و قانونگذاری نیز نسبت به گروگان گیری از گذشته تا حال مورد بررسی و تحقیق قرار گیرد و در نهایت با تبیین ویژگی های این جرم، ارکان و عناصر آن نیز مورد تحقیق قرار گرفته و مشروحاً بیان شود.

سابقه تحقیق : هر چند در موضوع جرم آدم ربایی، حبس و توقیف غیرقانونی در حقوق کیفری، تحقیقاتی صورت گرفته که در جای خود قابل تحسین است، از جمله مقالات و پایان نامه ها، با وجود این راجع به جرم گروگان گیری، متأسفانه تحقیق قابل توجهی اعم از مقاله یا پایان نامه یا کتاب یافت نشد. در هر حال محقق بر آن است تا با استفاده از کتب، مجلات، مقاله ها، پایان نامه ها و تحقیقات دیگر، از طریق مراجعه به کتابخانه ها، پژوهشگاهها، دانشگاه ها و حتی محاکم دادگستری در جهت رسیدن به این اهداف و ارائه یک تحقیق مفید جهت استفاده دانشجویان و محققان و افزایش آگاهی های حقوق کیفری در زمینه جرم گروگان گیری، گام موثری بردارد.

سامانه پژوهش : برای رسیدن به اهداف مورد نظر این تحقیق به سه بخش تقسیم شده که در بخش اول به تبیین ماهیت و سابقه جرم گروگان گیری و بررسی عوامل ارتکاب آن از منظر جرم شناسی پرداخته می شود و در آن به بررسی مفاهیم و پیشینه جرم گروگان گیری (فصل اول) و بررسی جرم گروگان گیری از منظر جرم شناسی (فصل دوم) پرداخته و در بخش دوم ، به بررسی جرم گروگان گیری در فقه جزایی اسلام و اسناد بین المللی می پردازیم که در آن به بررسی جرم گروگان گیری در فقه جزایی اسلام (فصل اول)، و بررسی جرم گروگان گیری در اسناد بین المللی (فصل دوم) خواهیم پرداخت. و در نهایت در بخش سوم این تحقیق جرم گروگان گیری در حقوق کیفری ایران را به طور دقیق مورد مطالعه قرار داده و در آن اجزاء تشکیل دهنده جرم گروگان گیری و جرائم مرتبط با آن (فصل اول) و سیاست کیفری قانونگذار ایران نسبت به جرم گروگان گیری (فصل دوم) را بررسی خواهیم کرد.

7 - روش تجزیه و تحلیل داده ها :

در این تحقیق جهت رسیدن به اهداف مورد نظر و اخذ نتایج مطلوب سه بخش اصلی تعیین شده است،

1) تبیین ماهیت و سابقه جرم گروگان گیری و بررسی عوامل ارتکاب آن از منظر جرم شناسی.

2) بررسی جرم گروگان گیری در فقه جزایی اسلامی و اسناد بین المللی.

3) بررسی جرم گروگان گیری در نظام حقوق کیفری ایران.

بخش اول : کلیات

در این بخش به تشریح و تبیین جرم گروگان گیری پرداخته و به طور خاص تلاش می‌شود تا تعریف، مفهوم و سابقه عکس العمل نسبت به این جرم، به نحو مطلوب ارائه شده و با بررسی عوامل ارتکاب آن از منظر جرم شناسی، این موضوع مورد تحقیق قرار گیرد. از این رو این بخش به دو فصل مجزا تقسیم شده است.

فصل اول : مفاهیم و پیشینه تاریخی

با توجه به اینکه نتیجه مستقیم جرم گروگان گیری، سلب آزادی تن مجنی علیه خواهد بود، در این فصل ابتدا به بررسی و تبیین مفهوم آزادی و جرائم ناقض آن پرداخته و سپس گروگان گیری را از جهت لغوی و اصطلاحی و همچنین ماهیت آن را مورد بررسی قرار می‌دهیم و جهت روشن شدن ظهور و بروز این جرم و عکس العمل جوامع نسبت به آن را نیز مورد تحقیق قرار خواهیم داد. لذا این فصل دارای دو مبحث به شرح ذیل است.

مبحث اول : بررسی مفاهیم لغوی و اصطلاحی گروگان گیری

گفتار اول - گروگان :

الف) معانی لغوی

در جرم گروگان گیری می‌توان گفت کلمه «گروگان»¹ به معنی گروکشی کردن و چیزی را جهت بدست آوردن یا بازیافتن چیز دیگر نزد خود نگاه داشتن یا شرط اجرای کاری دانستن، متصور می‌شود.

¹ - Hostage :

1.a) A person held by one party in a conflict as a pledge that promises will be kept or terms met by the other party.

b). A person taken by force to secure to secure the taker demands.

2. One that is involuntarily controlled by an outside influence.

3. A person who is captured and held prisoner by a person or group, and who may be injured or killed if people do not do what the person or group is asking.

4. فرد بیگانه‌ای که در اسارت است و در معرض تهدید مرگ یا صدمات جسمی قرار داده شده تا خواسته‌ی فرد یا افرادی که او را

اسیر کرده اند شود. کسی که به دشمن در زمان جنگ سپرده شده تا آزادی او (یا کشتن او) تضمینی باشد برای اجرای شرط یا قولی

که طرف‌های محاربه داده اند. کسی که به عنوان تضمین وثیقه نگاه داشته شده است.

همچنین توقیف کردن نیز در لغت نامه دهخدا به معنی نگه داشتن و ضبط کردن، بازداشت کردن، حبس کردن، زندانی کردن، به زندان کردن و بازداشتن آمده است.¹ و در فرهنگ فارسی عمید نیز به معنی بازداشت کردن، از حرکت بازداشتن و درجایی واداشتن، واقف گردانیدن و ضبط کردن آمده است.²

ب) مفهوم اصطلاحی

در این مفهوم می توان گفت: «گروگان عبارت است از شخص و گاه چیزی که به عنوان ضمانت اجرای یک امر و یا انجام دادن شرایط مندرج در پیمانی، تحویل متقاضی می شود. افراد غیرنظامی یک ملت مغلوب که فاتحین آنها را دستگیر می کنند نیز گروگان نامیده می شوند.»³ همچنین اصطلاح «توقیف» در فرهنگ اصطلاحات حقوقی کیفری چنین تعریف شده است: «توقیف به معنی از حرکت بازداشتن و سلب آزادی است. در حقوقی کیفری توقیف افراد عبارت است از بازداشتن شخص به دلایل کیفری و قانونی است.»⁴

و همچنین «اخفاء» به معنی پنهان کردن و پوشیده داشتن است و در اصطلاح برای پنهان کردن شخص با هدف مجرمانه به کار می رود و به نحوی از انحاء پنهان کردن اشخاص، جاسوسان و فرد زندانی یا تحت تعقیب یا متهم، مجرم و یا جسد متوفی و مقتول و طفلی که تازه متولد شده است و اسناد دولتی و سرانجام مخفی کردن مال مسروق ارتکاب می یابد.

همچنین در تعریف «اخفاء شخص» آورده شده که عنوان مجرمانه ای است به معنی آنکه شخصی را عنفاً در محلی مخفی کنند، حال به هر منظور و توسط هر کسی که باشد. خواه مقامات یا مأمورین دولتی یا نیروهای مسلح که بدون حکم قانونی اقدام به آن نمایند یا غیر آنها.»⁵

1. الف) شخصی که توسط گروه یا دسته ای طی کشاکشی به عنوان گرو و ضمانت فاقد اراده که توسط یک نیرو و نفوذ خارجی کنترل می شود.

ب) شخصی که به زور جهت تأمین نیازهای فرد گیرنده گرفته می شود.

2. شخصی فاقد اراده که توسط یک نیرو و نفوذ خارجی کنترل می شود.

(Merriam- Webster's Collegiate Dictionary, Tenth Edition, 2003)

3. شخصی که دستگیر شده و به صورت زندانی به وسیله ی فردی یا گروهی نگهداری می شود، و اگر طرف مقابل، آنچه را که آن فرد یا گروه خواستار هستند انجام ندهند ممکن است مجروح شود یا به قتل برسد.

Oxford Advanced Learners' Dictionary, Seventh Edition, 2005)

4. فرهنگ حقوقی بهمین، بر اساس Black's Law Dictionary چاپ دوم، 2003.

¹ - دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، جلد 15، چاپخانه دانشگاه تهران، 1343، ص 48

² - عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، انتشارات امیرکبیر، جلد اول، چاپ 22، 1381، ص 94

³ - خلعتبری، عبدالحسین، گروگان گیری، موسسه انتشاراتی جام جم، چاپ اول، 1384، ص 34

⁴ - ایمانی، عباس، فرهنگ اصطلاحات حقوق کیفری، انتشارات نامه هستی، چاپ دوم، 1386، ص 171

⁵ - ایمانی، عباس، فرهنگ اصطلاحات حقوق کیفری، انتشارات نامه هستی، چاپ دوم، 1386، ص 34

گفتار دوم - گروگان گیری :

الف) معانی لغوی

از نظر لغوی گروگان گیری مرکب است و تشکیل شده از گروگان یعنی فردی که موضوع عمل مرتکب قرار می گیرد (قربانی) و عمل به گرو گرفتن و وثیقه قرار دادن قربانی یا قربانیان مذکور به منظور تحقق خواسته گروگان گیر. گروگان گیر به فردی اطلاق می شود که با سوء نیت و برخلاف قانون و برخلاف رضایت مجنی علیه وی را با اکراه و اجبار در محلی نگه داشته و آزادی، حیات، تمامیت جسمانی و حیثیت گروگان را وثیقه تحقق خواسته خود مبنی بر انجام یا عدم انجام کاری توسط طرف ثالثی قرار خواهد داد.

ب) مفهوم اصطلاحی

گروگان گیری از جرائمی است که در چند دهه اخیر رواج یافته و قبل از آن سوابق قابل توجهی در مورد آن، قابل ذکر نیست. در گروگان گیری همانطور که از نامش پیداست فرد یا افرادی به صورت هماهنگ و معمولاً با طرح و نقشه قبلی در مکانی که معمولاً یک مکان عمومی است، با استفاده از زور و اسلحه کافی افرادی (اعم از زن و مرد و کوچک و پیر) که در آنجا قرار دارند را محبوس کرده و آزادی رفت و آمد و تغییر مکان را از آنان سلب می کنند و با اعمال خشونت شدید نسبت به این افراد که در آن موقعیت گروگان فرد محسوب و باعث اضطراب و تشویش خاطرشان (در حد بالا) می گردند. جان و تمامیت جسمانی آنان را وثیقه و گروی اجابت درخواستی میدانند که به طور مستقیم یا غیرمستقیم از اشخاص حقیقی یا حقوقی اعم از مقامات دولتی یا حکومتی، گروهها، انجمن ها یا افراد خاص و یا حتی خانواده قربانیان صورت می گیرد. مبنی بر این که می بایست در ظرف مهلت معینی برای گروگان گیر یا گروگان گیران، پول یا مال با ارزشی فراهم شده و به آنها داده شود و یا این که فرد، گروه، سازمان و یا مقامی دولتی یا حکومتی عمل مورد درخواست گروگان گیر را انجام دهد یا از اجرای فعالیت یا اقدامی خودداری ورزد و البته مسلماً تهدید خواهد کرد که در صورت عدم تحقق این خواسته ها، گروگان ها را یکی پس از دیگری از بین خواهد برد که گاهی هم اعمال تروریستی گروگان گیران باعث قتل و ایراد صدمه شدید بدنی به گروگان ها می شود. «از این رو

گروگان گیری یکی از شیوه های غیرقانونی با هدف دستیابی سریع و نامشروع به خواسته های گروگان گیر و گروگان گیران است.¹

پس با این توصیفات گروگان گیری عبارت است از یکی از شیوه های مبارزاتی به منظور اعمال فشار برای تأمین هدف های عمدتاً سیاسی از قبیل هواپیما ربایی، تسخیر سفارتخانه ها و نظایر اینها.

جرم گروگان گیری در زمره جرائم تروریستی قرار دارد. از این رو در حقوق بین الملل از جرم گروگان گیری فراوان صحبت می شود. همانطور که می دانیم گروگان گیری می تواند در نتیجه جرائمی مانند توقیف غیرقانونی، حبس و آدم ربایی صورت گیرد. به عبارتی گروگان گیری از جمله جرائم تروریستی متعارف و سنتی است که آدم ربایی به عنوان مقدمه ای بر آن می باشد. که خود گروگان گیری هم از مصادیق تروریسم است. پس از آنجا که گروگان گیری یکی از وسایل و ابزارهای مورد استفاده تروریست ها می باشد و در واقع به عنوان ابزاری جهت نیل به اهداف تروریستی ای که اکثراً سازمان یافته اند، مورد استفاده قرار می گیرد. و همچنین جرم گروگان گیری در کنوانسیون هایی که برای مبارزه با تروریسم وضع شده اند، خودنمایی می کند. به همین دلیل لازم به نظر می رسد که در این تحقیق به تعریف تروریسم نیز بپردازیم.

گروگان گیری اگرچه به عنوان جرم علیه اشخاص مطرح می شود اما به نوعی مخل نظم و امنیت عمومی کشور است و آثار و عواقب آن فراتر از لطمه به آزادی و حقوق انسانی اشخاص است و در گروگان گیری هایی که در سطح بین المللی انجام می شود معمولاً مجنی علیه به عنوان یک وثیقه نگه داشته شده و در قبال آن یک امتیاز سیاسی و یا آزادی انجام فعالیت برای یک گروه سیاسی و یا اعمالی از این قبیل خواسته می شود.

در نهایت در جمع بندی مطالب فوق باید تصریح کرد که گروگان گیری و آدم ربایی از جرائم مشابه یکدیگر هستند اما در مورد وجه تمایز این دو جرم در رابطه با موضوع مورد بحث می توان گفت که گروگان گیری جرمی است که همه جرائم توقیف، دستگیری، حبس، مخفی کردن افراد و نگه داشتن آنها به عنوان گروگان برای رسیدن به اهداف مورد نظر صورت می گیرد. از طرفی این جرم همانطور که گفته شد به آدم ربایی بسیار نزدیک است. عده ای

¹ - صادقی، میرمحمد، «ملاحظات در باب تروریسم»، مجله تحقیقات حقوقی، شماره 34، سال 33، 1380، ص 35

معتقدند تفاوت آدم ربایی و گروگان گیری در این است که هدف گروگان گیری عمدتاً سیاسی است. در حالی که در آدم ربایی، اهداف مالی، انتقام و ... دخیل اند و شاید به همین خاطر است که بیشتر، واژه گروگان گیری در این موارد استفاده می گردد. امروزه حتی کنوانسیون هایی برای مقابله با گروگان گیری در سطح بین المللی تصویب گردیده است. به علاوه در دیوان کیفری بین المللی، جرم گروگان گیری در صلاحیت دیوان کیفری بین المللی آمده است. (ماده 8 اساسنامه دیوان کیفری بین المللی).

در حقوق جزای ایران با وجود قانون «الحاق دولت ایران به کنوانسیون علیه گروگان گیری» عنوان مجرمانه خاصی با نام گروگان گیری نداریم. اما بنا به نظری شاید بتوان گفت: «آدم ربایی در جایی که قصد خاص در آن دخیل باشد، همان گروگان گیری است.»¹

«در حقوق فرانسه در ماده 4-224 آمده است: 1- اگر شخص توقیف شده و یا ربوده شده مانند یک گروگان باشد، برای تهیه یا تسهیل یک جرم یا جنحه، خواه برای ممکن ساختن فرار یا مطمئن ساختن مباشر یا شریکش برای عدم مجازات باشد یا برای مهیا ساختن یک مجوز یا ایجاد شرایطی باشد، بخصوص پرداخت یک مبلغی، در این صورت جرم مذکور در ماده 1-224 مجازاتش تا 30 سال حبس است.»²

ماده 1 کنوانسیون بین المللی علیه گروگان گیری در سال 1779 میلادی نیز گروگان گیری و گروگان گیر را چنین مشخص می کند: «هر شخصی که نسبت به در اختیار گرفتن و یا نگه داشتن، تهدید به قتل، جراحت و یا تداوم در اختیار داشتن فرد دیگری اقدام نماید یا به عنوان معاون جرم در ارتکاب آن مشارکت نماید، مجرم شناخته می شود.»

گروگان گیری امروزه همانطور که گفتیم از مصادیق جرائم تروریستی به حساب می آیند و با خشونت، انجام می پذیرند و هم به دنبال مقاصد سیاسی و یا حتی اقتصادی بوده و در گروههای سازمان یافته صورت می گیرد. لازم به ذکر است که جرم هواپیما ربایی که آن هم جزء جرائم تروریستی است، می تواند همراه با جرم گروگان گیری صورت گیرد. چون اولاً این جرم بر هواپیماهای مسافربری معمولاً اعمال می شود که در آن افراد انسانی زیادی قرار دارند و ثانیاً ربودن افراد داخل هواپیما از ربودن خود هواپیما مهمتر می باشد و ثالثاً عموماً ربودن

¹ - محمدی فیروزجایی، رسول، مطالعه تطبیقی جرم آدم ربایی در حقوق کیفری ایران و فرانسه و حقوق بین الملل، پابان نامه کارشناسی ارشد، حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه امام صادق، 1381، ص 27

² - همان، ص 28

هواپیما با اهداف سیاسی و با گروگان گیری افراد خاصی در داخل هواپیما انجام می شود و نفس گروگان گیری افراد تأثیر مهمی در رسیدن به اهداف سیاسی شان دارد.

ربودن، با هواپیما خود می تواند از علل مشدده باشد که تصویب قوانین و کنوانسیون های خاص در این مورد نشان دهنده این امر است. در نهایت باید در نظر داشت که اصطلاح «گروگان گیری» یک عنوان عامیانه است که مفاهیم مختلف دارد گاهی منظور موردی است که مرتکب شخص یا اشخاصی را در اختیار و در قبال آزادی آنها خواهان امتیازی است.

در این موارد صرف بازداشت و مطالبه را نمی توان گروگان گیری به حساب آورد مگر ارکان قانونی این جرم محقق باشد که گاهی مترادف آدم ربایی به کار می رود. به عنوان مثال اگر کسی با اسلحه وارد منزلی شود و اهالی آن را به گروگان گیرد و آزادی آنها موکول به انجام خواسته هایش نموده و تهدید نماید که در صورت عدم اجابت خواسته اش، گروگان ها را خواهد کشت. حسب مورد ممکن است عمل ارتكابی را آدم ربایی، بازداشت غیرقانونی و تهدید به قتل به حساب آورد. با این وجود باید توجه داشت که قانونگذار در مقابله و عکس العمل نسبت به جرائم آدم ربایی به معنی اخص و توقیف یا حبس غیرقانونی و یا در مواردی به طور ضمنی نسبت به گروگان گیری، قوانین کیفری مختلفی را به مرحله تصویب و اجرا رسانده است که در جای خود مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

گفتار سوم - آزادی تن :

الف) معانی لغوی

آزادی همیشه و در طول تاریخ مورد توجه بشر بوده و بحث های زیادی درباره آن شده است. از نظر لغوی آزادی تن به معنی آزاد بودن و رها بودن در حرکت است یعنی فرد بتواند تن خود را آزادانه نقل مکان دهد. بحث های آتی پیرامون مفهوم آزادی، محدوده آزادی و حق داشتن آزادی باعث شفاف سازی بیشتر موضوع می شود.

ب) مفهوم اصطلاحی

در ترمینولوژی حقوق، دکتر جعفری لنگرودی «آزادی فردی به معنی خاص» را چنین تعریف می کند: «آزادی بدنی هر فرد به طوری که بتواند از هر نقطه کشور به نقاط دیگر آن

مسافرت نمود یا نقل مکان دهد یا از کشور خود خارج شده و به آن مراجعت نماید و از توقیف بدون جهت محفوظ و مصون باشد.¹

همچنین منتسکیو در «روح القوانين» می گوید «آزادی عبارت از این است که انسان حق داشته باشد، هر کاری را که قانون اجازه می دهد انجام دهد و آن چه که قانون منع کرده و صلاح او نیست، مجبور به انجام آن نشود. در این صورت اگر مرتکب اعمالی شود که قانون منع کرده، دیگر آزادی وجود نخواهد داشت. این است معنی استقلال و آزادی که باید در افکار و آراء مردم رسوخ یابد.»² و نیز گفته اند: «آزادی به معنی حق داشتن اختیار و به طور کلی مستقل و مختار بودن شخص در گزینش اعمال و رفتار خود می باشد. مانند آزادی رفت و آمد، آزادی عقیده (بیان) آزادی قلم، آزادی اجتماعات، آزادی کار و غیره»³

بحث آزادی و داشتن حق آزادی همواره در بحث حقوق عمومی و آزادی ها، مطرح شده و منشاء این بحث در آراء اندیشمندان در بحث حقوق فطری نیز مطرح شده است. «مقصود از آزادی، داشتن اختیار تن و روان در حدودی است که در قوانین اساسی و عادی بر اشخاص شناخته اند.»⁴

خداوند در قرآن نیز انسان را بسیار تکریم نموده و در آیه 70 سوره اسراء می فرماید «و لقد کرّمنا بنی آدم و حملناهم فی البرّ و البحر و رزقناهم من الطیبات و فضلناهم علی کثیر ممن خلقنا تفضیلاً» یعنی «ما فرزندان آدم را بسیار گرامی داشتیم و آنها را به مرکب دریا و خشکی سوار کردیم و از هر غذای پاکیزه روزی دادیم و ایشان را بر بسیاری از مخلوقات خود برتری و فضیلت بخشیدیم.» آزادی انسان در روایات ائمه معصومین نیز جزء خلقت و سرشت انسان دانسته شده است که انسان بدون آن معنی ندارد.

در اعلامیه جهانی حقوق بشر و شهروند فرانسه سال 1789 میلادی، آزادی چنین تعریف شده است: «آزادی عبارت است از توانایی انجام دادن هر کاری که به دیگران زیان نرساند.» پس تعاریفی که از آزادی می آوریم، همگی محدود به قانون و حقوق دیگران و قوانین اجتماعی، در نظر گرفته می شود. همچنان در تعریفی آمده است: «آزادی عبارت است از اینکه

¹ - جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، انتشارات کتابخانه گنج دانش، چاپ 16، 1385، ص 181

² - منتسکیو، روح القوانين، انتشارات دانشگاه تهران، 1352، ص 38

³ - طباطبائی، منوچهر، آزادی های عمومی و حقوق بشر، انتشارات تهران، 1370، ص 5

⁴ - پاد، ابراهیم، حقوق کیفری اختصاصی، جلد اول، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم، 1352، ص 215